

Litteratur

Foto: Peter Grosen/Aller/MEGA

Litteraturen og det evigt menneskelige

Birthe Rønn Hornbech

Den bedste gave, jeg har fået i arv, er glæden ved at læse og eje bøger. Som barn, ung og gammel har jeg altid været omgivet af bøger. De er mine bedste venner, og selvom de står med ryggen til, svigter de ikke. Jeg er aldrig alene endsiges ensom.

Man skal læse for at skrive, sagde min dansklærer, digteren Alex Garff. Ja, for det er den store litteratur, der har skænket mig kærligheden til modersmålet og forståelsen for sprogets kraft.

Som anklager har jeg læst tusindvis af sider retsbøger. Men det er skønlitteraturen, der har dannet mig også som jurist. For det er i skønlitteraturen, jeg forstår det evigt menneskelige, som ikke fremgår af retsbøgerne. Det er ikke lærebøgerne, men digterpræsten Jakob Knudsens roman *Sind*, der for livet har næret min tænkning om forholdet mellem samvittighed og lov, og Blichers *Præsten i Vejlbj*, der har indgydt mig en evig angst for at medvirke til justitsmord. Det er den

uudtømmelige visdom om menneskets skurkagtigheder, som de fortælles i Bibelens bøger, der har rustet mig til at gennemskue løgnene i retssalen.

De store digtere er uanset alder altid aktuelle. Under pandemien har jeg genlæst J. P. Jacobsens og Camus' skildringer af pesten. Digterne er døde, men deres beskrivelser af mennesket år 2021 står lyslevende og viser, at mennesket ikke har udviklet sig til det bedre. Politikernes forsøg på at pynte på virkeligheden og vor egen egoisme, der gør det smittede medmenneske til en potentiel fjende, er for længst beskrevet af digterne.

»Der er intet nyt under solen«, som den vise *Predikeren* konstaterer for tretusind år siden.

Modersmål-Selskabets bestyrelse

- Formand Ulla Weinreich
formand@modersmaalselskabet.dk
- Næstformand Christian Munk
munk@modersmaalselskabet.dk
- Kasserer Michael Bach Ipsen
kasserer@modersmaalselskabet.dk
- Webmaster Svend Nielsen
webmaster@modersmaalselskabet.dk
- Ingrid Carlsen
- Torben Arboe
- Selina Veng
- Shëkufe Tadayoni Heiberg

Suppleanter

- Uffe Hartvig Larsen
- Helle Lykke Kofoed Jensen

Adresse

Modersmål-Selskabet

c/o Ulla Weinreich
Kærsangervej 12, 1.tv.
DK-2400 København NV

Tlf.: 21 860 864

CVR-nr.: 76824215

sek@modersmaalselskabet.dk

Kontingent og betaling

250 kr. pr. år. Portotillæg udland: 150 kr.

MobilePay: 35556

Reg.nr. 9570 kontonr. 667 6901

SWIFT/BIC: DABADKKK

IBAN: DK8030000006676901

Betalingsservice

PBS-nr. 09525351, debitorgr.: 00001

Kundenr. = medlemsnr. (4 cifre)

Modersmål-Selskabet

Modersmål-Selskabet har til formål at virke for bevarelse og udvikling af modersmålet som en grundlæggende forudsætning for dansk kultur og folkestyre. Dette tilstræbes ved:

- At vække forståelse for betydningen af en klar, udtryksfuld og varieret anvendelse af sproget i tale og skrift – med respekt for dialekterne.
- At formidle kendskab til forskning og uddannelse vedrørende det danske sprog.

Sprog & Samfund

Modersmål-Selskabets medlemsblad, *Sprog & Samfund*, udkommer fire gange årligt. Artiklerne tegner ikke nødvendigvis selskabets holdning.

Eftertryk tilladt med kildeangivelse.

Redaktion

Christian Munk

Ulla Weinreich

Uffe Hartvig Larsen

Ansvarshavende redaktør

Michael Bach Ipsen

Tlf.: 40 61 08 58

red@modersmaalselskabet.dk

Layout

Hanne Grønlund

ISSN

ISSN 0108-433X (trykt udgave)

ISSN 2246-4212 (PDF)

Marts 2021 (39. årgang nr. 1)

Virtuel generalforsamling

Michael Bach Ipsen

For andet år i træk kom et forsamlingsforbud i vejen for vores generalforsamling. Til gengæld havde medlemmer i hele landet kort vej til vores første generalforsamling på Zoom.

Det var desværre også anden gang, at vi måtte udsætte foredraget *Dialekt og mønsterbrud* med Johs. Nørregaard Frandsen. Vi annoncerer igen, når vi har en ny dato, og håber, at tredje gang er lykkens gang.

Uforandret ledelse

Ulla Weinreich (formand) og Michael Bach Ipsen (kasserer og sekretær) blev begge genvalgt for to år og udgør sammen med Christian Munk (næstformand) og Ingrid Carlsen fortsat forretningsudvalget. Suppleanterne Helle Lykke Kofoed Jensen og Uffe Hartvig Larsen blev begge genvalgt for ét år. Det samme gjorde revisor Preben Michael Christensen og revisorsuppleant Kirsten Fenger.

Michael Ejstrup og Nielsine Nielsen har begge af private årsager været nødt til at stoppe arbejdet i bestyrelsen, og vi takker dem mange gange for indsatsen og det gode samarbejde!

Ny litterat og oversætter i bestyrelsen

Bestyrelsen glæder sig til at byde et nyvalgt medlem velkommen: Shëkufe Tadayoni Heiberg (f. 1987) er uddannet i litteraturvidenskab med speciale i skønlitterær oversættelse fra persisk til dansk. Hun har

Nyvalgt medlem
af bestyrelsen,
Shëkufe Tadayoni
Heiberg

oversat en række skønlitterære bøger og arbejder i øjeblikket på en oversættelse af den klassiske iranske digter Hafez' digte, sammen med Hamid Tadayoni og Morten Søndergaard. Hun er desuden forfatter med fire bøger bag sig, senest digtsamlingen *Muld & liv* (2020). Derudover driver hun forlaget Uro, som udgiver både dansk og oversat litteratur, ofte med et grafisk islæt. Nyligst har hun udgivet en dansk gendigtning af verdens første kendte forfatter Enheduanas hovedværk, *Dronning over verdens magter*.

Vedtægtsændringer

Der var flere ændringer til vedtægterne, dels redaktionelle og nødvendige ændringer som definition af navn og hjemsted, valg af stemmetællere på en generalforsamling og bortfald af medlemmers opsigelsesvarsel (en måned til et årsskifte), da udmeldelser typisk sker pga. manglende kontingentbetaling; dels nogle præciseringer, forenklinger og formalisering af gældende praksis.

Desuden var der enkelte reelle ændringer: En enig bestyrelse skal kunne supplere sig selv ved forfald mellem generalforsamlingerne samt have mulighed for at ekskludere et medlem, som modarbejder Selskabets formål, og medlemmer skal have krav på skriftlig (hemmelig) afstemning. Desuden skal Selskabet ikke have mulighed for at optage lån eller virke som arbejdsgiver.

Alle ændringerne blev vedtaget, og de gældende vedtægter kan læses på modersmaalselskabet.dk/vedtaegter. Desuden bemyndigede generalforsamlingen bestyrelsen til at fastlægge kontingentet for 2022 i intervallet 250–300 kr. afhængigt af den økonomiske situation efter tredje kvartal.

Året der gik

Michael Bach Ipsen

2020 var på ingen måde et almindeligt år, heller ikke for Modersmål-Selskabet, men på trods af corona-restriktioner og aflysninger har der været fremgang i aktiviteter, medlemstal og omsætning.

Efter tre år med store underskud og medlemstilbagegang kan vi fremlægge et årsregnskab i balance. Det skyldes især en af vores mest sælgende bøger, *Sprog på grænsen*, og forandringer i den daglige drift.

Arrangementer

Kort efter den internationale modersmålsdag den 21. februar 2020, hvor retslingvist Tanya Karoli Christensen på Københavns Universitet holdt et interessant og lærerigt foredrag om sproglige analyser som bevismateriale i kriminalsager, lukkede Danmark ned under coronaens indtog.

Præsentationen af *Sprog på grænsen* i både Gentofte og Sønderborg med forskellige interessante forfatterforedrag kunne gennemføres under relativt normale forhold i september, mens stigende smittetal sidst på året desværre tvang os til at udsætte overrækkelsesceremonien for Modersmål-Prisen til Cecilie Lind.

Der skulle traditionen tro have været holdt foredrag forud for generalforsamlingen i maj, som vi, underlagt et forsamlingsforbud på over ti personer, med nød og næppe afholdt på en parkeringsplads i Egedal – forberedt på en opdeling i mindre grupper med telefonkontakt. Det væsentlige var at få indført hjemmel i vedtægterne til at afholde virtuel generalforsamling, hvis situationen skulle gentage sig – hvilket den desværre gjorde – få regnskabet godkendt formelt og få valgt kandidater til bestyrelsen, så arbejdet kunne fortsætte efter Georg Adamsens pludselige afgang som formand, redaktør og sekretær.

Fremgang under ny ledelse

Siden har et forretningsudvalg bestående af formand

Ulla Weinreich, næstformand Christian Munk, kasserer Michael Bach Ipsen og Ingrid Carlsen varetaget den daglige ledelse. Som det første nedlagde vi det lønnede sekretariat og overdrog medlemsregistrering og fakturering til kassereren.

Aktiv opsøgning af uddannelsesinstitutioner og biblioteker og omtale af *Sprog på grænsen* i især Sønderjylland har sammen med færre udmeldelser end normalt pga. forenklet kontingentopkrævning og -opfølgning ført til fremgang i abonnenter og medlemmer og dermed en stigning i kontingentindtægt på over en tredjedel.

Med undtagelse af *Dansk i tusind år*, som udkom første gang i 1993, er *Sprog på grænsen* nu vores »bestseller«. Desuden har kampagner og billigere eller gratis forsendelse på større ordrer vist sig at være en god investering, da vores direkte salg er steget med over to tredjedele. Derfor er forsendelsen fremover gratis inden for Danmark og Sverige på alle ordrer fra 400 kr. og for medlemmer fra 150 kr.

Årbøger på hotelophold

Med nedlæggelsen af det fysiske sekretariat har vi indlogeret både nye og de fleste gamle bøger på »boghotel« hos Danmarks største distributør, DBK i Køge. Det betyder, at bøgerne fremgår af det søgekatalog, som både boghandlere og netbutikker bestiller fra, og er blevet meget mere tilgængelige. Via DBK alene har mersalget i 2020 været større end hele vores direkte salg i 2019. Omkostningerne til både lagerleje og ekspeditioner fra DBK kan vi holde på ca. 5.000 kr. årligt.

Mange af de direkte bestillinger har forretningsudvalget selv ekspederet, da det giver mulighed for at

Hvad der er vigtigt

Michael Bach Ipsen

Med litteratur kan man sætte sig i andre menneskers sted, opleve en anden verden, lade sig berøre og sine synspunkter udfordre.

Litteratur har magt til at udfordre magten, og derfor bliver den også fra tid til anden underlagt censur. Med virkemidler som rim, ironi og billedlige beskrivelser er litteratur gennem tiden blevet brugt til at udtrykke, underholde, kritisere magthavere og udfordre skikke. Det vil jeg her give vidt forskellige eksempler på.

Kommunisten Hans Scherfig kritiserede de politiske strømninger i 30'erne og under besættelsen, hvor han blev underlagt censur og måtte smugle sin roman *Idealister* til Sverige for at få den udgivet. Den tålte ikke af magthaverne, som skulle være på god fod med besættelsesmagten, og svulstige, men intetsigende politiske ord står i skærende kontrast til hans lette lakoniske bemærkninger og flyder sammen til tyk satire:

Og der har visselig været nogen tale om uro i Mellemuropa, siger statsministeren i radioen med sin dybe rolige stemme. Men denne tale om uro kan ingenlunde komme til at berøre Danmark, thi vort lands forhold til andre lande er det bedst mulige. Men skulle det alligevel ske, at denne tale om uro skulle nærme sig Danmarks grænse, så må lytterne være forvissede om, at regeringen vil tage under overvejelse at træffe alle nødvendige forberedelser til en drøftelse af de problemer, som i forbindelse hermed til enhver tid vil være formålstjenlige og ønskværdige, og disse drøftelser vil i givet fald finde sted i det omfang, som man må skønne vil være påkrævet under hensyntagen til de til enhver tid herskende forhold, og forsåvidt det kan anses for rimeligt og fornødent. (...) Men drejer man lidt på radioens knap, så hører man en anden stemme, som ikke er dyb og rolig, men skrigende og ubeherstet. Og bifaldet og jubelen brager, når den skriger højt. Og der lyder militærmarcher og trommer og

støvletramp. Og godsejeren, som forstår at lytte, køber heste op og lader sit gravsted gøre bombefast.

Også mens Sønderjylland var under prøjsisk styre, blev ordet brugt som protestmiddel; men efter at endom i 1906 erklærede en række danske sange for »ophidsende«, måtte der trykkes sangbøger med blanke sider, hvor folk selv kunne skrive teksterne ind.

Senere samfundskritiske sange

Den norditalienske pacifist Fabrizio De André kritiserer uretfærdighed og strukturel ulighed i visen *Il testamento di Tito* (1970), hvor den katolske kirkes magtstruktur og fortolkningen af de ti bud udstilles:

Il quinto dice, non devi rubare,
e forse io l'ho rispettato
vuotando in silenzio le tasche già gonfie
di quelli che avevan rubato.
Ma io, senza legge, rubai in nome mio,
quegli altri, nel nome di Dio.

Takket være originalsprogets få forskellige endelser og komplementære længde på vokaler og konsonanter, er rytmen meget harmonisk. I fri oversættelse til dansk:

Det femte siger, du må ikke stjæle,
og måske fulgte jeg det,
da jeg stille tømte de svulmende lommer
på dem, som selv havde røvet.
Men jeg stjal, uden lov, i mit eget navn,
de gjorde det i Guds navn.

Den nordjyske trubadur Niels Hausgaard, som blev tildelt Modersmål-Prisen i 1997, evner at beskrive alt

fra trivielle hverdagsrutiner til politiske spændinger i både muntre og gravalvorlige billeder, som giver stof til eftertanke. Han glorificerer ironisk og spidder med poetisk præcision den amerikanske militære indsats i Irak med sangen om »den genfødte Bush« (2005):

Som fredens sølvglinsende duer i fart
suser jagerfly på jagerfly ud
Som pile i fredens og tryghedens dart
med sikker hånd kastet af Gud

Feministisk fundament

Med en halv milliard eksemplarer og oversættelser til 80 sprog er serien *Harry Potter* af J. K. Rowling verdens bedst sælgende bogserie med et troldmandsunivers, der byder på megen livsvisdom. Sidst i *Harry Potter og de vises sten* minder Dumbledore os om, at det er nemmere at være medløber end at tænke kritisk:

»Det kræver en del mod at stille op mod vore fjender, men mindst lige så meget mod kræves der, når vi må stå fast over for vore venner.«

Svenske Selma Lagerlöf var langt forud for sin tid som feministisk forfatter, der brugte elementer af *fantasy*. I sin nobelprisvindende debutroman *Gösta Berlings saga* (1891) viser hun elegant med en metafor om ungheste, hvordan hovedpersonen kommer i uføre, fordi han som mange unge mænd ikke magter at tøjle sit temperament og møder modgang med destruktiv adfærd:

Ty sådana fålar finna livet svårt, som inte tåla sporre eller piska. Vid varje smärta, som övergår dem, skena de åstad på vilda vägar mot gapande avgrunder. Så snart vägen är stenig och färdens bekymmersam, veta de ingen annan råd än att välta lasset och fara åstad i galenskap.

130 år senere ved Joe Bidens indsættelse som præsident i USA gav den unge digter Amanda Gorman udtryk for, at sammenhold og udholdenhed kan forandre verden til alles bedste:

We seek harm to none and harmony for all.
Let the globe, if nothing else, say this is true.
That even as we grieved, we grew.
That even as we hurt, we hoped.
That even as we tired, we tried.
That we'll forever be tied together, victorious.

Læs mere om at læse

Tidligere folketingsmedlem Birthe Rønn Hornbech har netop udgivet sine erindringer om et liv formet af skønlitteratur. Tag med hende på rundtur i læseoplevelsen, og oplev mange af de danske klassikere ledsaget af dybe refleksioner og humoristiske betragtninger!

Digterne tager os ved hånden og fører os ind i sjælens mest ukendte afkroge. (...) Jo mere vi læser, jo mere indsigt får vi i os selv og i, hvordan andre tænker. Læsningen får os til at se virkeligheden mere klart. (...) Tove Ditlevsens bøger gav mig en indsigt, som mange voksne på livets solside, som ikke læser bøger, aldrig erhverver. Tove Ditlevsen blotlægger fattigdommen og ikke mindst storbybarnets ensomhed, så man ikke kan ryste den af sig.

Birthe Rønn Hornbech: *En læser bliver til*.
København: Gyldendal, 2020.
ISBN 978-87-02-30681-1. 184 sider. 250 kr.

En romans tilblivelse

Michael Bach Ipsen

Sofie Malmberg vakte sidste år stor begejstring hos anmelderne med sin debutroman *Bargums synder*, som vandt Bogforums debutantpris. Her fortæller hun, hvad der får en antropolog til at bryde igennem som skønlitterær forfatter.

Hvordan har du samlet og bearbejdet kildemateriale, og hvor meget er hhv. faktiske hændelser og fiktion?

Jeg er ikke gået særligt systematisk til værks, og det er måske hovedsageligt det, der adskiller den skønlitterære arbejdsproces fra den akademiske. I hvert fald for mit vedkommende. Jeg har researchet lidt, skrevet lidt, researchet lidt mere og skrevet noget, der stak i en helt anden retning. Det har også gjort processen meget lang. Jeg har skrevet på *Bargums synder* i otte år. Jeg har ikke følt mig bundet af de historiske omstændigheder, og fantasien og digtningen har fået lov at komme først. Når det er sagt, er der meget i bogen, der bygger på virkelige hændelser. Frederik Bargum, som lægger navn til bogen, har levet i virkeligheden, og jeg har bl.a. hentet inspiration på rigsarkiverne i København, Paris og London og i dagbøger og andre tekster skrevet i 1700-tallet. Den historiske research og skrivearbejdet har på en måde været to adskilte processer. Jeg har været lige så opslugt af at komme på sporet af Bargum som af at skrive romanen, og der er stadig nogle løse ender, jeg ikke er færdig med at undersøge, selv om bogen er udkommet.

Hvordan har du gengivet historisk sprogbrug i replikkerne?

Jeg har forsøgt at finde en balance mellem 1700-talsprog og noget, der er udholdeligt at læse med nutidens øjne. Særligt på skrift formulerede man sig enormt kringlet i 1700-tallet. I tale var sproget nok lidt mindre stift, end vi ofte forestiller os. Jeg har

Særligt på skrift formulerede man sig enormt kringlet i 1700-tallet. I tale var sproget nok lidt mindre stift, end vi ofte forestiller os.

læst flere af Holbergs komedier som inspiration, og der bliver f.eks. gjort grin med Erasmus Montanus, der kommer hjem fra studieophold og taler volapyk. Jeg har også brugt Holberg til at hitte rede i tiltaleformerne, altså hvem man sagde *du* til, og hvem man slet ikke henvendte sig direkte til. Det høflige *De* kom først ind i sproget senere med inspiration fra tysk. Skulle man henvende sig til en fornem købmand på dansk i 1700-tallet, talte man til ham i tredje person, altså »vil købmanden sidde ned?«. En væsentlig frihed, jeg har taget mig, er at skrive alle replikker på dansk. Der findes breve fra Bargum på både tysk og dansk, så

han mestrede begge sprog, men indtil Struensees exit i 1772 var tysk den københavnske købmandsstands hovedsprog, og Bargum har nok talt tysk det meste af tiden.

Handlingen foregår både i København, Aabenraa og det store udland. Hvordan har du dannet dig billeder af de steder, du ikke har set med egne øjne?

Jeg har brugt meget tid på at trave rundt i Københavns indre by og opsøge de steder, der har forbindelse til Bargums liv, f.eks. Helligåndskirken, hvor han blev døbt, gårdene Ved Stranden, hvor han kom i lære i sin onkels tømmerhandel, og Amaliegade, hvor han opførte et palæ og boede i ti år. I dag er resterne af Bargums sommerhus blevet til en børnehave. Aabenraa, som udgør en anden vigtig kulisse, har jeg til gengæld aldrig besøgt. I stedet har jeg studeret historiske kort og malerier af byen. Samme tilgang har

jeg brugt til at beskrive Bargums færd i Wien og andre europæiske byer. Jeg har også læst historiske rejseskildringer, f.eks. Jens Baggesens *Labyrinten*, og rejseguides, som der allerede var udgivet mange af i slutningen af 1700-tallet, hvor det især blandt det engelske borgerskab var populært at tage på en *grand tour* i Europa.

Hvilke etiske overvejelser har du gjort dig i skildringen af faktiske personer kombineret med fiktion?

Det har været vigtigt for mig at holde fast i, at *Bargums synder* ikke er en biografi over Bargum, men et fiktionsværk inspireret af hans liv. Den forskel har jeg forsøgt at lade være tydelig ved at lave nogle åbenlyse ændringer som f.eks. at kalde Bargums kone Leonora i stedet for Barbara Eleonora, som hun hed i virkeligheden. Selvfølgelig er man som forfatter nødt til at overveje rimeligheden i at digte over faktiske perso-

ners liv, især når man tegner et ret usympatisk portræt. Jeg tror ikke, man kan opstille generelle rettesnore. Man kan måske spørge sig selv: Går det ud over nogen pårørende, at jeg fortæller denne historie? Og er det min historie at fortælle? For mig var det væsentlige, at den mentalitet, der fik slavehandel til at fremstå legitimt, virkelig fandtes hos Bargum, ligesom den også fandtes hos mange andre 1700-talsmennesker. Så er det underordnet, om han havde fire eller syv børn. Og hvis min portrættering af den mentalitet hos Bargum skulle kaste en skygge over nogen, er det os alle sammen. I min optik er Frederik Bargum en fælles forfader, der tilhører os alle sammen.

Har din oplevelse med *Bargums synder* givet dig mod på at skrive mere i samme eller andre genrer?

Jeg har flere skriveprojekter i gang, og jeg har mange noter i skuffen at tage fat på. Den historiske genre er fantastisk, fordi jeg godt kan lide at udforske og fordybe mig i fremmede universer. Men jeg regner ikke med, at det næste, jeg for alvor kaster mig over, skal foregå i 1700-tallet.

Læserne kan se frem til et nyt litterært bidrag fra Sofie Malmberg i Modersmål-Selskabets antologi *Stilhed før storm*, som udkommer til efteråret. ■

Sofie Malmberg:
Bargums synder.
København:
Politikens Forlag, 2020.
ISBN 978-87-400-5993-9.
320 sider. 250 kr.

Når Ole Lund Kirkegaard dræber læselysten

Kathrine Pachniuk, børnebibliotekar og anmelder

Få ting kan få folk op af stolene i litterære facebook-grupper, som når der skal anbefales børnelitteratur: »Jeg vil gerne give mit barnebarn en bog, hvad kan I anbefale?«

Der kommer ofte hundredvis af svar. Problemet er blot, at det meste er, hvad de voksne selv husker, fra de var børn. Selv yngre voksne falder i fælden og anbefaler *Harry Potter* (skønt den næppe har behov for mere opmærksomhed), *Skammerens datter* og det, deres forældre læste for dem. Der er langt mellem anbefalinger af nyere litteratur.

Forlagene genudgiver rask væk de børnelitterære klassikere i nye flotte indbindinger, for de ved, de sælger. Samtidig ser vi et fald i læselyst, mens bøgerne slås om børns tid mellem TikTok og efter-skole-aktiviteter, og det efterlader en med spørgsmålet om, hvorvidt voksnes insisteren på klassikere og børns fravalg af bøger måske til en vis grad hænger sammen.

De gamle mastodonter havde bestemt deres berettigelse. De rystede opfattelsen af børnelitteraturen og gav mod og inspiration til nye forfattere. Nu er det nærmest utænkeligt at læse bøger uden handlekraftige og modige børn, men det er ganske vist, at det engang så anderledes ud.

Vi holder krampagtigt fast i klassikerne, og vi indkøber dem i stor stil til både biblioteker og hjem, som havde tiden stået stille de sidste 70 år, mens verden i realiteten aldrig har flyttet sig hurtigere. Tiden er løbet fra bøger uden piger og uden repræsentation af

minoriteter, mangfoldighed og forskellighed, og det er ikke passende at benytte humor, der bruger andres kroppe, navne og oplevelser som *punchlines*. Pippi Langstrømpe er ikke exceptionel længere. Nu er hun blot et barn som alle andre: vild, modig og udfordrer autoriteterne.

Vi holder krampagtigt fast i klassikerne, og vi indkøber dem i stor stil til både biblioteker og hjem, som havde tiden stået stille de sidste 70 år, mens verden i realiteten aldrig har flyttet sig hurtigere.

Det er på tide at pensionere fortiden og se fremad

Vi kan godt lide at tale om klassikere og bøger, man skal have læst; men vi glemmer, at mennesker – og dermed børn og unge, selvom vi nogle gange har en tendens til at kategorisere dem i en klasse for sig – er individer. Vi drages ikke af det samme, og i øvrigt skal skoler og daginstitutioner nok sørge for, at børn udsættes for diverse klassikere. Det betyder ikke, at ingen gider at høre *Otto er et næsehorn*. Det betyder, at ikke alle børn gider. At tvinge de børn og unge, der ikke synes,

det er spændende, til at læse dem kan virke demotiverende for læsning. De vil forbinde læsning med noget kedeligt, noget, der ikke er for dem.

Børn og unge føler sig ofte forkerte og udenfor i forvejen. Det skal litteraturen modvirke og ikke forstærke. Derfor skal læselysten gødes hos børn, så de tager den med sig videre i livet og bliver dygtige læsere. Læsning af skønlitteratur udvider deres hori-

sont, selvforståelse og videbegær, og læsning i det hele taget giver dem de bedste forudsætninger for at uddanne sig og tilegne sig viden. ■

Kathrine Pachniuk driver instagram-profilerne [@bibliotekat](#) og [@1000boger](#), som var nomineret til Blixenprisen for årets indsats for litteraturformidling, og giver her nogle bud på god nyere børnelitteratur.

Serier fra 4 år

Anne Sofie Hammer:

Mageløse Magda

Gitte Løkkegaard:

Ruth-Viola med bindestreg

Serier fra 6 år

Elvira Fragola:

Mumleby

Serier fra 10 år

Lars Daneskov:

Stenfjæs

Adam O.:

Den rustne verden

Renee Toft Simonsen:

Børnene fra Sølvgade

Romaner fra 10 til 14 år

Benni Bødker:

Krystalskibet.

Alvilda, 2017.

ISBN 978-87-7165-231-4.

160 sider. 170 kr.

Benni Bødker:

Kraken.

Corto, 2019.

ISBN 978-87-93497-44-4.

128 sider. 250 kr.

Bezzewizzer med ord

Christian Munk, cand.mag. i lingvistik, og Charlotte Munk, BA i lingvistik

✉ munk@modersmaalselskabet.dk

Vi har fået lov til at prøvekøre det nyeste skud på Bezzewizzer-stammen: Bezzewizzer Ord. Spillet giver et nyt sprogligt twist til det klassiske quizspil, som vi alle kender fra spilhylden. Sammensætningen af velkendte kategorier, nye sproglige kategorier og aktivitetskategorier giver spillet en god balance, så det kan spilles af sprognørder såvel som dem med en bredere paratviden på lige fod. Spillet anbefales til to eller flere deltagere over 15 år og tager omkring en time at spille.

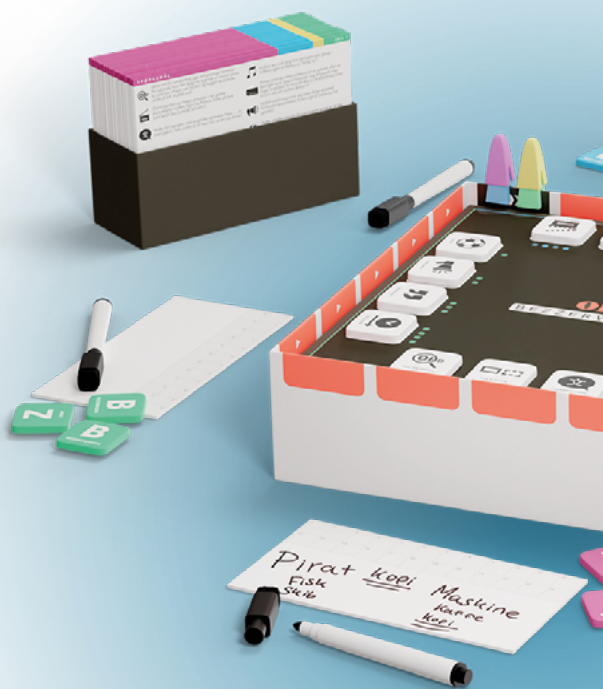
Vi var på forhånd spændte, da vi gik til spillet. Spændingen var en kombination af høje forventninger til indholdet og en realistisk forberedelse på at blive skuffede, når spillet ikke kunne indfri dem allesammen. På den ene side er sprog-kategorien i forvejen vores favorit i den almindelige udgave af spillet, så vi ønskede os et spil fyldt til randen med sprogs spørgsmål. På den anden side var vi godt klar over, at spillet måtte appellere til et bredere publikum end dem i vores sofa.

Det ville da heller ikke være særligt spændende med et spil, hvor man havde så stor en fordel, at man var sikker på at vinde hver gang. Så det var klart, at spørgsmålene skulle være udfordrende for alle deltagere, uanset om de er grammatikgenier, læseheste eller har en klæbehjerne for citater. Og her leverer Bezzewizzer Ord varen.

Spillebrættet

Det første, der faldt os ind, da vi havde åbnet æsken og pakket remedierne ud, var et spørgsmål: Hvor er spillebrættet? Det klassiske kvadratiske bræt, hvor spillebrikkerne bevæger sig rundt, er skiftet ud med felter på selve spilæsken og tilhørende tobenede spillebrikker, som kan »ride« på kanten. Og så er hvert holds kategorifelter samlet på én plade, som passer i midten af æsken. Det er både supersmart og praktisk, da det holder sammen på spillet, så man ikke har dele liggende ud over hele bordet.

Bortset fra ændringerne i designet fungerer spillet i store træk ligesom den klassiske udgave. Det gælder om at føre sin spillebrik hele vejen rundt ved at svare på spørgsmål, som kan give en lov til at rykke op til fire felter frem. Kategorierne trækker man ud af en pose, og så prioriterer man dem efter, hvad man tror, man bedst kan svare på. Undervejs kan man »bezzewizze«, hvis man mener, man kan svare på et af de andre holds spørgsmål, eller »zwappe«, hvis man vil bytte kategori med nogen.

Kategorierne

Spørgsmålene er inddelt i 16 kategorier, hvoraf flere af dem til forveksling ligner kategorier, der kunne optræde i det almindelige Bezzerwizzer: *film & tv, litteratur, musik, reklamer og sport*. Men det går hurtigt op for én, at spørgsmålene har særligt fokus på jargon, titler og citater fra de forskellige områder. Det gør selv sportskategorien spiselig for os, der knap nok kan nævne en landstræner eller en danmarksmester.

Dertil kommer en del nye sproglige kategorier, hvor man skal svare på spørgsmål om *fremmedsprog, navne og vendinger*. Man kommer også *bag om ordet*, hvor man skal gætte etymologier. Og i kategorien *fup eller fakta* skal man afgøre, hvilken definition af

et ord der er den rigtige. Disse kategorier var de klare favoritter herhjemme – især *navne* og *bag om ordet*.

Til sidst er der seks aktivitetskategorier, som adskiller sig fra resten ved at involvere en skriveplade, en tusch og et timeglas. Her var vi først bange for, om aktiviteterne ville afbryde spillets naturlige forløb, men blev hurtigt fortrøstningsfulde. For timeglasset har en passende kort tid på 60 sekunder, og skrivepladen fungerer godt som et værktøj til at samle tankerne og aktivere krydsogtværsmusklerne.

Sidstnævnte får man i høj grad brug for, idet kategorierne drejer sig om bogstaver og ordsammensætninger. I *anagram* skal man omrangere bogstaver og danne et bestemt ord. *Stavning* er lidt i samme dur, men her får man en række bogstaver at vælge imellem, når man skal skrive ordet, så her gælder det om at være skarp til retskrivning. *Skjulte ord* minder lidt om galgespil eller Lykkehjulet, hvor man får en række tomme pladser med enkelte udfyldte bogstaver, som skal blive til et ord eller en vending. Kategorierne *før & efter* og *ordkæde* går ud på at sammensætte ord. Og i *tidslinjen* skal man sætte tre ord i kronologisk rækkefølge efter, hvornår de blev optaget i Retskrivningsordbogen.

Aktivitetskategorierne er nok de mest udfordrende, og man kan tit ærgre sig, når svaret i bakspejlet viser sig at være åbenlyst. Derfor er det også tilsvarende tilfredsstillende, når man endelig finder den rigtige løsning.

Konklusion

Bezzerwizzer Ord får en varm anbefaling herfra. Det hører hjemme hos enhver bogorm, krydsogtværsløser, ordkløver og quizenusiast. Man kan med god samvittighed udfordre sine mindre sproglige venner, for man får også brug for en god del paratviden om alt mellem himmel og jord. ■

Bezzerwizzer Ord
1.600 spørgsmål om sprog, ord
og bogstaver. 399 kr.

Den fjerde rytter

Carl Jørgen Nielsen ✉ cjn@modersmaalselskabet.dk

Den fjerde rytter er skrevet af Jeanette Varberg (museumsinspektør på Nationalmuseet) og Poul Duedahl (professor i historie på Aalborg Universitet). Bogens titel refererer til »Johannes' Åbenbaring« i *Det nye Testamente*, hvori man finder undergangsfortællingen om fire dommedagsryttere, som rider hærgende gennem verden. De tre første repræsenterer krig, undertrykkelse og hungersnød. Den fjerde rytter, som rider på en gustengul hest, spredte sygdom, hvor han kommer frem. Det er den fjerde rytter, vi følger i bogens fremstilling af 10.000 års epidemihistorie. Et emne, som jo nok kan have en vis aktualitet i disse COVID-19-tider.

Bogen begynder *in medias res*. Med coronaepidemien. Det første tilfælde registreres i begyndelsen af december 2019 på et dyremarked i byen Wuhan i Kina. Snart er smitten ude af kontrol, og i begyndelsen af marts 2020 erklærer WHO sygdommen for en pandemi. Det går hurtigt i dagens hyperglobaliserede verden. Varer og tjenesteydelser er ikke længe undervejs fra afsender til modtager. Det gælder også sygdomsmikrober. Alligevel ligger globale epidemier normalt uden for det moderne menneskes forventningshorisont. Men, som forfatterne pointerer, i et historisk perspektiv er epidemier et tilbagevendende fænomen, og menneskehedens erfaringer med epidemier går langt tilbage.

Begyndelsen og hvad der fulgte

For godt 10.000 år siden begyndte folk i Mellemøsten at leve på en ny måde. De havde i flere millioner år ernæret sig som jægere og samlere, nu blev de bønder, som dyrkede jorden og holdt husdyr. Den nye livsform bredte sig. Den kunne brødføde langt flere, men den gjorde også epidemier mulige. Man

blev flere, boede tættere i landsbyer og risikerede smitte fra husdyrene og fra rotter og mus. Og det blev ikke ved risikoen. Forfatterne refererer tidligt i bogen til DNA-analyser af velbevaret skeletmateriale, som viser, at der har været pest i Skandinavien for 5.000 år siden. Og resten af bogen er en kronologisk skildring af, hvordan epidemierne med katastrofale konsekvenser fulgte hinanden. Med enkelte afbrydelser ganske vist.

Tre epidemier fylder godt i bogen. I 1347 ramtes Europa af »Den store Pestilens« eller »Den Sorte Død«. En byldepest som på seks år reducerede den europæiske befolkning på formodentlig omkring 80 millioner med skønsmæssigt 30–60 procent og lagde store områder øde. I 1520 landede nogle få hundrede spanske soldater på Mexicos kyst. Et par år senere var store dele af Sydamerika erobret. Betydelige riger og store millionbefolkninger var bukket

under. Det skyldtes ikke så meget de spanske conquistadorers indsats som den smitte, de bragte med sig. Spanierne var immune over for koppevirus, det var indianerne ikke. I marts 1918 ankom amerikanske tropper til Vestfronten. Nogle

af soldaterne var smittede med en, for mennesker, fatal mutation af en almindelig svineinfluenza, som senere blev kendt og frygtet som »Den Spanske Syge«. Da epidemien ebbede ud i 1920, havde den på verdensplan kostet mellem 20 og 50 millioner mennesker livet. Til sammenligning mistede 15 millioner soldater livet i Første Verdenskrig. I det hele taget har epidemier kostet langt flere menneskeliv end alle verdenshistoriens krige tilsammen. Alligevel er det krigene, der fylder godt i historiebøgerne, og ikke epidemierne, som tilsyneladende ikke rigtig er noget at skrive om.

I det hele taget har epidemier kostet langt flere menneskeliv end alle verdenshistoriens krige tilsammen. Alligevel er det krigene, der fylder godt i historiebøgerne.

Ud over de tre ovennævnte epidemier er der i bogen også kapitler om andre umiddelbart dødelige epidemier: tyfus, kolera og malaria. Og om de mere langsomme dræbere: tuberkulose, syfilis og AIDS. Men forfatterne fortæller ikke kun epidemiernes historie om død og elendighed. De fortæller også historien om, hvordan man gennem tiderne har prøvet at tackle problemerne. Fra de tidligste tiders forsøg på at formilde straffende guder og senere til isolation af smittede, karantæne, særligt fokus på hygiejne, oprettelse af epidemilazarettet og grænselukninger m.m. og i nyere tid til lægevidenskabelige gennembrud som forståelsen af mikrobernes egenskaber og betydning for smittespredningen. Og helt afgørende: massevaccinationer og brugen af antibiotika.

Coronaepidemien og dens perspektiver

Bogen slutter, hvor den begynder: med coronaepidemien. Forfatterne er ikke i tvivl om, at der vil komme flere globale epidemier. Det skyldes, at vi lever, som vi gør: mange mennesker tæt sammen i storbyer og i en tæt forbundet globaliseret verden, hvor alt, også epidemier, blot er en flyrejse borte. Det pointeres flere gange i bogen, at historien er menneskets erfaring. Vi har lært af tidligere tiders erfaringer med epidemier, når vi i vores COVID-19-hverdag holder afstand, undgår at nyse på hinanden og bruger håndsprit og mundbind. Men som forfatterne bemærker, er

Jeanette Varberg og
Poul Duedahl:
Den fjerde rytter.
10.000 års epidemihistorie.
København: Gads Forlag, 2020.
ISBN 978-87-12-06280-6.
274 sider. 300 kr.

Forfatterne er ikke i tvivl om, at der vil komme flere globale epidemier. Det skyldes, at vi lever, som vi gør: mange mennesker tæt sammen i storbyer og i en tæt forbundet globaliseret verden, hvor alt, også epidemier, blot er en flyrejse borte.

fortrængning og glemsomhed også et menneskeligt træk. Vil vi, når coronaepidemien er historie, huske vores erfaringer med den? Og vil det være nok, når den fjerde rytter rider igen?

Jeanette Varberg og Poul Duedahl har skrevet flere populære og prisbelønnede historiebøger. *Den fjerde rytter* rider smukt ind i rækken. Bogen

er populærvidenskab på den gode måde. Den er sprogligt ukompliceret og letlæst. Det alvorlige emne taget i betragtning er fremstillingen ret uholdbar. Undertiden næsten i det muntre hjørne. Det kan så have sin pris. Det kan eksempelvis virke lidt spøjst, at mikroberne fremstilles nærmest som intelligensvæsener, som »små

og smarte organismer«, som »fik lyst til at aflægge visit« og havde »en smart strategi«. Og der er mere af den slags undervejs. Men det er ikke det afgørende. Jeanette Varberg og Poul Duedahl har skrevet en god bog om epidemiernes historie, og forlaget har gjort sit. *Den fjerde rytter* er en ganske lækker tryksag at have i hånden. Stift bind, veludvalgt smudsomslag og godt papir med en læservenlig tilpas åben sats. Det er, som det skal være. ■

Ny omfattende Thy-udtaleordbog

Christian Munk, cand.mag. i lingvistik ✉ munk@modersmaalselskabet.dk

Torben Arboe, redaktør på Jysk Ordbog, Aarhus Universitet, har udarbejdet en ordbog over thybomål med 6.200 ord og udtaleformer. Det gør den til et meget nyttigt opslagsværk for alle, som beskæftiger sig med thybomål eller danske dialekter generelt, og det er skønt at se en dialekt blive dokumenteret så systematisk i en ordbog.

Samme forfatter har i samarbejde med Christian Bo Hansen tidligere udgivet *Miniordbog over Thybomål* i 2016. Den bestod af 1.200 ord og udtaleformer indsamlet fra værker af tre digtere fra Sydthy, og den nærværende ordbog er en videreførelse af denne. Der er altså sket mere end en femdobling af indholdet fra 2016 til 2020, og det er opnået for det første ved at indsamle ord fra flere digtere og forfattere – især fra Nordthy, som ikke var repræsenteret i miniordbogen – og for det andet gennem en opfordring til læserne af den første ordbog om at indsende ord på thybomål.

Opbygning

Ordbogen er delt i to afdelinger: den første fra thybomål til rigsdansk og den anden fra rigsdansk til thybomål. Opsætningen er enkel og til at gå til. Teksten er sat i to spalter, og de fleste opslag holder sig på en enkelt linje. Og i tilfælde, hvor de er længere, er der tilføjet et indryk på de tilføjede linjer. Det gør det nemt at orientere sig og finde et opslagsord.

De enkelte opslag består af opslagsordet, et kolon og en oversættelse. Derefter er ordklassen angivet, men kun der, hvor der kunne opstå tvivl. Og til sidst er en eller flere kilder angivet med en forkortelse. Enkelte opslag har også eksempler på almindelige fraser, hvor ordet indgår. Her følger også

en oversættelse og en kildeangivelse, og der er sat semikolon for at adskille fraserne.

Det skal ikke være en hemmelighed, at jeg er en nørd på det typografiske område, så jeg savner en mere grafisk fremlægning af informationen, f.eks. gennem fed eller kursiv skrift. På den måde kunne man også spare kolonet væk. Desuden kommer kildeforkortelserne i versaler til at se lidt »råbende« ud mellem alle minusklerne. Jeg så dem helst i et mindre format, enten som kapitæler eller hævet skrift. Men det er naturligvis kun en rent kosmetisk betragtning.

Udtalevarianter

Det første, jeg gjorde, da jeg modtog ordbogen, var at se efter et register med en forklaring af lydskriften. Men det er desværre ikke dén type udtaleordbog. Det er i stedet en samling af stavemåder, som de optræder i den thybomålske litteratur skrevet lydret

på den ene eller den anden måde efter forskellige forfatters egne retskrivninger. Det betyder, at et ord som rigsdansk *bil* optræder på thybomål som *biel*, *bikel*, *bikkel* og *bikl*. Der er altså forskellige strategier for, om man f.eks. fordobler konsonanter eller angiver ubetonede vokaler, hvilket overlader det til læseren at tolke den mulige udtale.

Det viser på den ene side en stor tiltro til læseren, men på den anden side kunne det være rart at have en

Alt i alt er bogen en fantastisk ressource for dialektinteresserede. Den har i hvert fald givet mig stof til eftertanke og givet mig lyst til at finde systemer i de forskellige stavemåder.

eksperts tolkning at læne sig op ad. Det ville selvfølgelig kræve en del ekstraarbejde, men der er allerede foretaget en tolkning af nogle stavemåder – nemlig dem, der involverer et fordoblet *a*. De er sorteret forskelligt i alfabetet alt efter, om det skal udtales med en lang *a*-lyd eller en *å*-lyd.

Man må selvfølgelig heller ikke overfortolke og tillægge en fast fonetisk værdi til hver stavemåde, men man kunne f.eks. gruppere dem efter omtrentlig udtale. For at blive ved ordet *bil* vil jeg tro, at *bikel*, *bikkel* og *bikl* dækker over nogenlunde samme udtale, mens *biel* (i hvert fald på skrift) skiller sig ud ved ikke at have det for thybomål karakteristiske klusilspring – det vil sige tilføjelsen af *k* i visse ord efter de mere lukkede vokaler *i*, *u* og *y*.

Det kunne i praksis nok nemmest lade sig gøre i den del af ordbogen, som er fra rigsdansk til thybomål, hvor man kan bruge almindelig retskrivning til at gruppere udtalerne. Her er der i forvejen mange ens opslagsord, fordi hver udtale optager ét opslag. Så det kunne også være et pladsbesparende tiltag at samle dem under et og skrive f.eks. »**bil** (a.) *biel* N; (b.) *bikel* V, *bikkel* R, *bikl* D«.

Bøjningsformer

Eftersom hver udtalevariant og stavemåde har sit eget opslag, er bøjningsformer selvfølgelig også spredt ud på forskellige opslag. Det giver egentlig god mening, når det er en udtaleordbog. Her er det meget centralt at vide præcist, hvilken ordform der er tale om.

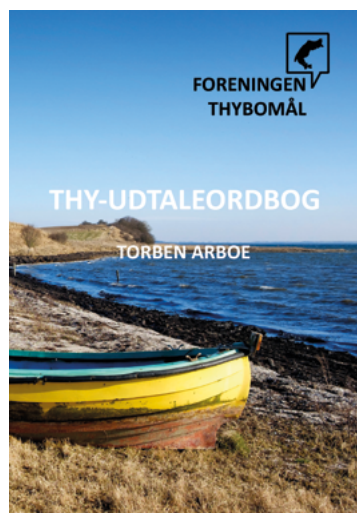
Det kunne være interessant også at se noget, der minder om et bøjningsskema, når man slår op på en rigsdansk grundform. Det kunne især være en hjælp ved uregelmæssige verber, hvor bøjningerne ikke optræder tæt samlet i en alfabetisk liste, og hvor bøjningsmønsteret er anderledes på thybomål.

Hvis man for eksempel samlede bøjningerne af *gøre*, kunne det se sådan ud:

gøre v.inf. (a.) *gjø* K, *gjøe*, *gjør* B K D; (b.) *gye* R D, *gyer*, *gy'r* R. **gør** v.præs./imp. *gjø* K, *gjør* B K V D. **gjorde** v.præt. *gjoow* N, *gjor* B, *gjow* B K V, *gjowr* N, *gjoww* D. **gjort** v.ptc. *gjor*, *gjov* K, *gjow* K R N D, *gjoww* N.

Konklusion

Alt i alt er bogen en fantastisk ressource for dialektinteresserede. Den har i hvert fald givet mig stof til eftertanke og givet mig lyst til at finde systemer i de forskellige stavemåder. Mine kommentarer går mest på præsentationen og overskueligheden af informationen. Men alene det, at ordene er blevet samlet systematisk ind og udgivet til bevaring for eftertiden, varmer mit dialekt hjerte. ■

Torben Arboe: *Thy-udtaleordbog*.
Thy/Aarhus: Foreningen Thybomål, 2020.
ISBN 978-87-972688-0-3.
192 sider. 150 kr.
Sælges på foreningenthymbomål.dk.

Vulgære sømandsudtryk i massevis

Michael Bach Ipsen

Kaptajn Haddocks ordbog – Fra afholdsamøbe til åndsbolle er ikke for sarte ører og mindre børn. For de mere hærdede er de fantasifulde skældsord en god kilde til morskab pakket ind i flot *finish* med hårdt bind og stofryg.

En fyldestgørende indledning fortæller, at bogen bygger på Niels Søndergaards oversættelser efter 2005, der ligger tættest op ad Hergés originale Tin-tin, ikke mindst hvad angår omfanget af skældsord.

Hvert opslagsord følges af lydskrift i halvfîn IPA, ordklasse og ordforklaring. Lydskriften følger princippet i *Den Danske Ordbog*, dog synes der at være en tilfældig vekslen mellem tegnene [ɹ] og [v] for den ubetonede endelse *-er*. Ordklassen er ikke overraskende altovervejende »skældsord« krydret med nogle »udbrud« undervejs.

Opbygningen er naturligvis alfabetisk, og der lægges faktisk ud med *abekat*, mens *afholdsamøbe* er ord nummer to. På hvert opslag er der mindst én ledsagende originaltegning, hvor et eller flere af ordene på siden indgår i sammenhæng. To steder i bogen finder man dog den samme tegning gentaget inkl. replikker.

Fleere af Haddocks ord afviger tilsyneladende umotiveret fra den gængse retskrivning: Et ekstra *l* har sneget sig ind i *halunk*, og i den mere ærgerlige ende mangler der et *d* i *formummet daddelplukker*, så den plukker *dadel* 'kritik' i stedet for dadler. Dette udtryk bruger Haddock om en 'tilsløret arabisk kvinde'. Politisk korrekt kan man i hvert fald ikke kalde ham, men en deskriptiv ordbog har nu engang til opgave at beskrive sprogbrugerens sprogbrug, og her rammer den plet. ■

Kristian Bang Foss:
Kaptajn Haddocks ordbog.
Fra afholdsamøbe til åndsbolle.
København: Cobolt, 2019
ISBN 978-87-7085-736-9.
96 sider. 200 kr.

SPROGPASSER

[ˈspɔʁwɐ ʂpɑsɐ]

SKÆLDSORD

Spasser er en nedsettende betegnelse for en spastiker. Bruges også som skældsord. Er der tale om en person, der ikke behersker sit modersmål, kan udtrykket sprogpasser benyttes.

SPRUTBESPOTTER

[ˈspɔʁwɐ ʂpɔtɐ]

SKÆLDSORD

Formodes at være en person, der ikke blot afslår en drink, men tillige hånser flaskens ind.

SPÆKHUGGERE, FOR SYV MILLIONER SOSYGE

[ˈspɛk ˈhʉgɐ]

TAL-ORD

Spækhuggeren, *Orcinus orca*, er en hval, der tilhører delphinfamilien. Den bliver op til 9,5 meter lang og kan blive helt tam, hvis den holdes i fangenskab.

Luge, tynde eller hakke roer? Eller andet?

Fra Lolland kender jeg at *luge roer*. En jyde siger så, at i Jylland hedder det at *tynde roer*. Det har jeg ikke hørt før. Men andre jyder siger nu, at på Vejle-egnen, på Mors og i Midtjylland taler man om at *hakke roer*. Det kan jeg slet ikke forstå som at ,luge, udtynde', for det forstår jeg

som at ,hakke foderroer i mindre stykker', men ikke at ,luge planter væk fra rækken'.

Kendes der andre betegnelser end disse tre? Hvor i landet bruger man hvilket udtryk om ,udtynding i rækkerne'?

Hans Christophersen

Ordbøgerne siger...

Jeg har undersøgt materialet i Jysk Ordbogs karto-teksskuffer vedrørende udtryk for at *luge roer* og kan konstatere, at alle tre nævnte verber: *hakke, luge, tynde* har været i brug her i landsdelen.

Hakke roer i betydningen ,med en hakke fjerne ukrudt fra roerække og udtynde roeplanter' er af- hjemlet spredt i Nordjylland (Vendsyssel, Thy, Mors, Salling) og sporadisk i Midtøstjylland. Fra Thy har vi f.eks. oplysningen: »vi hakkede det først i buske, så lå vi på knæ og lugede det« (meddeler f. 1874). Roer blev dér introduceret som afgrøde omkring 1880: »de havde ikke så meget rodfrugt dengang«. Men senere blev det mere almindeligt at »hakke roer«, f.eks. nævnes fra Mors i 1938: »luge kålrabi bruges ikke meget mere nu, kun hakning«. I Thy havde man udtrykket »hakke rued« (*rod* som betegnelse for ,roe' og ,roer').

Udtrykket *luge roer* har ikke været meget brugt, men er oplyst fra Midtøstjylland, f.eks. i udtrykket »luge rødde« = ,luge roer' (meddeler f. 1899).

Det mest udbredte udtryk er *tynde roer* (*ud*), som er kendt i hele Østjylland (inkl. Vendsyssel) og Sønderjylland, træffes også mere sporadisk i Vestjyl-

land. Fra Randers-egnen har vi f.eks.: »roerne skulle tyndes og holdes rene«, og fra Sønderjylland: »så bliver roerne tyndet ud med en hakke«. I Arne Espegaard: *Vendsysselsk Ordbog* (1972) nævnes alle tre verber i forbindelse med roer: *bak, tøjn, lug ruwwer* (bd. 3, s. 198); der tilføjes udtrykket »ligge i roerne« = ,ligge på alle fire og udtynde el. luge roer'.

Vedrørende betegnelserne på øerne vil jeg henvise til den grundige beskrivelse i *Ømålsordbogen*.

Torben Arboe, redaktør på Jysk Ordbog, Aarhus Universitet

spec mlt roer: om at fjerne ukrudt mellem roer; stedvis især om at fjerne med fingrene, modsat *hakke* V.1.1 med *roejern*; også om at →*tynde ud*; ofte i forb. luge roer (ell rødde) Ø(alm, LollO, LglO u roe); [ha, æ 'øw å løj 'rø-ør] (han er ude at luge rødde) (dvs roer) Æ(Strynø), vi skulle luge ti tønder land roer og tage dem op (som en del af huslejen) nvS(Ørs), min moder hun ... *bandt hoser* (strikkede strømper, for at tjene penge), og hun lugede roer også nvS(RingLd), de fik jo sådan et par polakpiger over (til Femø) at skulle luge roerne L(Femø), der lugede vi jo både første og anden og tredje gang dengang L(Slem), (da man fik bedre radensere og hakker) da havde vi nogen (roearbejdere) der kunne luge tre tusind alen på en dag, det vil sige en tønde land på tre dage L(NystLd); Ency: i ældre tid blev roerne sået på *bulke* 4 ell *kamme* 6, og man måtte først hakke roerne ud i blokke med en *roehakke* (jf blok 1.6, →*blokke* 3 (roer) ud, →*hakke* V.1.2 (roer) ud, →*hugge* 1.1 roer ud, →*skyde* (roer) ud, →*sætte*

med *håndhakke* ell *håndjern*, jf JohsPedersen.Erin-drBondeliv:109), idet man kravlede på knæene, jf fx: 'manden *satte dem ud i blokke*, og vi (kvinder og børn) kravlede på knæene (ombundet med en sæk) og *luggede dem*' øF(Frau), 'man *lugede og tyndede* roerne alene med fingrene; man holdt ved den største roe ... og pillede de andre væk' Fa(Tork); roerne blev renset to-tre gange, anden og tredje gang i reglen med *roehakke*; i lidt nyere tid fik man hestetrukne *radensere*, der rensede mellem rækkerne, og såmaskiner der lagde ét frø ad gangen (jf *klikkemaskine* med henv), men der skulle stadig luges i rækkerne, og hvert frø gav flere planter, der skulle udtyndes, jf fx: 'så blev de *radrenset*, og så *lugede* vi dem' Lgl(SLgl); efterhånden brugte man (langskaffet) *roehakke* både til lugning og udtynding, jf fx: 'samtidig med at man begyndte at *sætte roer* med maskine på flad mark og ikke på *kamme*, gik man over til *lugning med jern*' Fa(Tork); jf videre u roe med henv; jf Dansk Landbrugsmuseum.2009:65ff

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

ven *Kaptajn Haddocks Ordbog* kan du vinde:

Hele den løste krydsogtvær skal være os i hænde senest den 31. maj 2021 på ic@modersmaalselskabet.dk eller Ingrid Carlsen, Skovvænget 20, 2.th., 6100 Haderslev.

				BEVINGET	STEDORD	LEGETØJ	
		REDERI				FESTEN	
		BRINT					
ILT		TAL				6	
		1	I SANG-BOGS-UDVALG		UKRAINE		
MAD			LAV		SLÆGT		
STEDORD			PILGRIM				
URAN		FÆNGSEL			7		
1000		FUGL				AVIS	
		PRÆFIKS					
FRUGT-KØD				GRÆSK	PAR	4	
					SERBIEN		
VOKAL		STYRE-TØJ					
KILO		UNIVERSITET			TYSK PARTI		
		FORHOLDS-ORD			POET		
HUS		5				PLASTIC	
UDLYD		SANG			3	KENDE-ORD	
PR. STK.		WILL					
VEJEN	JESUS						
	INSEKT						
HAV				UDEN			
				INTETKØN			
SAMTIDIG	2						

LØSNING 4/2020

Indstil kandidat til Modersmål-Prisen

Modersmål-Prisen uddeles hvert år som en påskønnelse af en over for brede kredse særlig fremragende anvendelse af et sprog efter selskabets ideal: klart, udtryksfuldt og varieret. Medlemmer kan indstille kandidater indtil den 1. maj. Indstillingen skal være på mindst en halv side.

Læs mere på modersmaalselskabet.dk/begivenheder/ms-prisen/indstilling

SPROGENSE
Ordet er dit

Kom og mød os i Bogense til sprogfestivalen SPROGENSE den 7.-8. maj 2021! Læs mere på sprogen.dk

Dødsfald

Georg Søndergaard, som sad i bestyrelsen fra 1982 til 2001 og siden skrev serien »Mange slags dansk« i *Sprog & Samfund*, gik bort den 11. januar. Han var pensioneret lektor i dansk ved Syddansk Universitet.